

63.3(0)
B.53

ВІСНИК ПРИКАРПАТСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Історія

Випуск VII

Івано-Франківськ

2003

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ВІСНИК
ПРИКАРПАТСЬКОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

**ІСТОРІЯ
ВИПУСК VII**

ІВАНО-ФРАНКІВСЬК
“ПЛАЙ”
2003

правове врегулювання східногалицького питання на міжнародному рівні в 1919-1920 рр. Слід визнати, що духовенство Станіславської єпархії чинило здебільшого пасивний опір встановленню "польського стану посідання", що проявлявся переважно у відмові визнати "польськість" Галичини і підкреслюванні власної національної ідентичності. На таку позицію духовенства впливали пастирські листи єпископату, якому вони були зобов'язані під канонічним послухом, але окремі випадки свідчать, що кожен священник самостійно визначав свою громадську позицію.

Перспективою дослідження даної теми може бути вивчення активності духовенства Станіславської єпархії в наступний період. Це допоможе зрозуміти, чому попри значне поширення релігійного індивідуалізму в галицькому суспільстві 1920-30-х рр. зберігся значною мірою високий авторитет УГКЦ.

1. Державний архів Івано-Франківської області (далі – ДАІФО). – Ф.2, оп.1, спр.181.
2. ДАІФО. – Ф.11, оп.1, спр.20.
3. Центральний державний історичний архів України у м.Львів (далі – ЦДІАУЛ). – Ф.146, оп.8, спр.3682.
4. ЦДІАУЛ. – Ф.146, оп.8, спр.5065.
5. ЦДІАУЛ. – Ф.408, оп.1, спр.1000.
6. Вісник Станіславської Єпархії. 1919. – Ч.IV-X.
7. Там само. – Ч.XI-XII.
8. Там само. – 1920. – Ч.I-III.
9. Там само. – Ч.X-XII.
10. Львовско-Архієпархіяльні Відомости. – 1919. – Ч.2.
11. Українське життя. – 1921.
12. Відозва в справі отворення духовного семинара в Станіславові. 21 січня 1918 р. + Григорій, Єпископ. – 4 с.
13. Альманах Станіславської Землі: Зб. матер. – Нью-Йорк – Торонто – Мюнхен, 1975. – Т.1.
14. Альманах Станіславської Землі: Зб. матер. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1985. – Т.2.
15. Городенщина: іст.-мемуар.зб. – Нью-Йорк – Торонто – Вінніпег, 1978.
16. Макар В. Пройдений шлях: Спомини. – Т.1. Від Бистриці до Бугу (1911-1929). – Торонто, 1983.
17. Кравчук А. Конференції Архисреїв УГКЦ (1902-1937). – Львів, 1997.
18. Кривава книга: Передрук видань 1919 та 1921 років. – Дрогобич, 1994.
19. О.Лебедович І. Полеві духовники УГА. – Вінніпег, 1963.
20. Правда про унію: Док. і матер. – 2-е вид. – Львів, 1968.
21. Васильків А.Ю. Греко-католицька церква в духовному житті українців Східної Галичини (1919-1939 рр.) / Автореф. канд. дис. – К., 1997.
22. Гентош Л. Апостольська Столиця і питання державно-правового статусу Східної Галичини в 1918-1923 рр. / Автореф. канд. дис. – Львів, 1997.
23. Даниленко С.Т. Уніати. – М., 1972.
24. Єгрішій О.І. Єпископ Григорій Хомишин і питання українсько-польського порозуміння (1904-1939 рр.). – Івано-Франківськ, 2001.
25. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. – Івано-Франківськ, 1993.

26. Москалюк М.Ф. Український християнсько-суспільний рух Галичини в 20-х рр. XX ст. – К., 1998.
27. Переверзій В. Греко-католицька церква в умовах українсько-польської конфронтації 20-30-х рр. XX ст. – К., 1998.
28. Гайковський М. УГКЦ в часи митрополитування Андрея Шептицького // Київська Церква. – 2001. – №2-3.
29. Єгрішій О.І. Державотворча концепція Григорія Хомишина // Вісник Прикарпатського університету. Історія. – Івано-Франківськ, 2001. – Вип.4-5.
30. Іванцев І.Д., Пилипів І.В. УГКЦ і ЗУНР // Розстріляна і відроджена церква: Матер. конф. – Івано-Франківськ, 2001.
31. Карпенко О.Ю. Статус Східної Галичини у міжнародно-правових актах (1918-1923) // Вісник Прикарпатського університету. Історія. – Івано-Франківськ, 1998. – Вип.1.
32. Марчук В.В. Греко-католицька церква у 1914-1923 рр. // Укр. іст. журн. – 2000. – №6.
33. Марчук В., Пилипів І. Українська греко-католицька церква й українська держава // Українознавчі студії. – 2000. – №2.
34. Ступницький С.Л. З історії поширення атеїзму в Західній Україні (20-30-і роки XX ст.) // Укр. іст. журн. – 1966. – №9.
35. О.д-р Хома І. О. Джованні Дженоккі Апостольський Візитатор України // Богословія. – 1982. – Т.XLVI.
36. О.д-р Хома І. Українське Посольство при Апостольському Престолі 1919-1921 // Богословія. – 1981. – Т.XLV.

Deljatynskij R.

CONDITION AND ACTIVITIES OF THE CLERGY OF STANISLAV EPARCHY OF UGCC IN 1919-1920-th.

The problem is examined on the basis of one of the three UGCC eparchies. The author's attention is mainly paid to the condition of clergy at the beginning of polish occupation of Eastern Galychyna. The arrests of prists, changes in rites and other measures of occupational authorities, directed towards destruction of UGCC are analysed. The author emphasizes the fact that it was the period of intensive growth and fixation of greco-catholic clergy's national self-conscience.

Дрогомирецька Л.Р.

ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКЕ ДУХОВЕНСТВО ГАЛИЧИНИ В УКРАЇНСЬКОМУ КООПЕРАТИВНОМУ РУСІ (1920-1939 рр.)

Діяльність греко-католицького духовенства Галичини впродовж міжвоєнних десятиліть велася стосовно поглиблення впливу церкви на громадсько-політичне, економічне, культурно-освітнє життя краю. Велику увагу, зокрема, духовенство приділяло розвитку української кооперації, усвідомлюючи її роль як форми господарської самоорганізації, покликаної сприяти піднесенню матеріального добробуту народу, виховувати в нього почуття національної гідності.

Характеризуючи стан наукової розробки досліджуваної теми, необхідно зазначити, що до сьогодення в українській історіографії немає спеціальних праць, присвячених вивченню даної проблеми.

Перші дослідження ролі Української греко-католицької церкви в розвитку кооперації належали учасникам кооперативного руху, його теоретикам і практикам, серед яких було чимало представників духовенства. Їх праці [14; 26; 30; 31; 37] дають загальне уявлення про внесок кліру у розвиток кооперації в Західній Україні. Окрему групу досліджень історії кооперації складають праці істориків української діаспори, колишніх учасників українського кооперативного руху, найпомітнішою серед яких є монографія І.Витановича “Історія українського кооперативного руху” [13]. Автор звернув увагу на тісний зв’язок української кооперації з національно-політичними прагненнями народу, його духовним життям, однак особливості участі духовенства в кооперативному русі відзначив лише епізодично. Окремі аспекти діяльності діячів Греко-католицької церкви у сфері кооперації відображені в мемуарній літературі [9; 10; 11], проте більшість з цих публікацій мають популярно-пропагандистський, а не науковий характер.

Радянська історіографія з різних причин, перш за все політико-ідеологічного характеру, жорстко детермінувала релігійну тематику, штучно звужувала предметну галузь дослідження. Імена багатьох активістів національного кооперативного руху, серед яких чимало церковних діячів, були “вилучені” з історії, оголошені “буржуазними націоналістами” і “ворогами народу”, а інформація про них ставала майже недоступною для науковців.

В умовах становлення і розбудови незалежної Української держави зацікавленість релігійною тематикою помітно зросла. За останні роки з’явилися якісно нові статті, монографічні дослідження А.Васьківа, В.Марчука, М.Москалюка, В.Перевезія, І.Пилипіва, в яких неупереджено з’ясовується роль Греко-католицької церкви в національному житті Західної України досліджуваного періоду [12; 19; 20; 21; 22; 24; 25; 32; 33; 34]. Проте, незважаючи на незаперечні успіхи сучасних істориків у вивченні історії УГКЦ, є всі підстави стверджувати, що участь греко-католицького духовенства у розбудові української кооперації залишилася поза увагою дослідників.

Враховуючи сучасний стан наукової розробки досліджуваної проблеми, ми поставили перед собою мету на основі використання архівних джерел, публікацій документів та матеріалів, дати об’єктивну оцінку діяльності греко-католицького духовенства з розвитку українського кооперативного руху в Західній Україні у 1920-1939 рр., на загальноісторичному тлі подій з’ясувати роль Української греко-католиць-

кої церкви в економічному, національно-культурному та політичному житті українського народу, проаналізувати форми і методи діяльності політичних об’єднань греко-католицького духовенства щодо активізації українського кооперативного руху.

Своїм розвитком українська кооперація завдячувала ентузіастам, більшість яких поєднувала свою політичну, наукову, мистецьку, душпасирську діяльність з творенням кооперативних інституцій.

Представники кліру дотримувалися переконань, що ідеї кооперації дуже близькі до засад християнської релігії. “Ціль кооперації, – добро других, добро загалу замість одиниць, альтруїзм замість егоїзму. Також головною основою християнства є любов до ближнього і поборювання самолюбства... – писав у 1926 р. релігійний часопис “Нива”. – Клич “працюймо разом для користи всіх” замість “одні проти других” наблизить людство до науки біблій”. Виходячи з цих міркувань, “Нива” закликала кожного священика ознайомитися з кооперативною ідеєю, перейнятися кооперативними кличами і докласти всіх старань, “щоби в парохії повсталася на добрих основах кооператива споживча і молочарська, а де можливо, то кредитова і промислова” [37, с.265-266].

Без сумніву, тон активній участі греко-католицького духовенства в українському кооперативному русі завдала ієрархія церкви, а насамперед, митрополит Андрей Шептицький. Владика був упевнений в тому, що активна діяльність священиків у сфері кооперації, з одного боку, пожвавить український кооперативний рух, а з іншого, – сприятиме піднесенню авторитету церкви, поглибить її вплив на громадське життя. Тому у зверненні до духовенства у 1926 р. А. Шептицький заявив, що “уважає кооперативи за незвичайно важну і корисну справу і покладає великі надії на розцвіт тих же” [26, с.267].

Ще у 1924 р. митрополит рекомендував керівникам української кооперації активно залучати духовенство до праці в кооперативних організаціях. Пропозиція А.Шептицького знайшла схвальний відгук. “Радо вітаємо ініціативу Вашої Ексцеленції в справі поставлення до диспозиції робітників на кооперативнім полі з богословських кіл, – писав у відповідь А.Шептицькому голова Крайового союзу господарських спілок С.Герасимович. – Перед війною наші кооперативи в значній мірі опиралися на праці священиків. Ми певні, що й тепер придбання такого контингенту кооперативних робітників... буде корисним для цілого кооперативного руху” [3, с.12]. Щоб забезпечити належну підготовку духовенства до кооперативної діяльності, Крайовий союз господарських спілок пропонував організувати окремі кооперативні курси для студентів духовної семінарії і гарантував “моральне підпертя і належну поміч” тим випускникам, які в майбутньому виявлять бажання працювати в кооперації [3, с.12].

Різні аспекти участі греко-католицького духовенства у кооперативному русі стали предметом обговорення на зборах Ревізійного союзу українських кооперативів, що відбулися 25 березня 1925 р. у Львові. На зборах були присутні 30 священників. У прийнятій ухвалі зазначалось, що “від душпастиря жадає наша суспільність праці не лиш в церкві, але і у всіх інших установах, і насамперед, в кооперативних”, оскільки кооперативи “по селах і місточках гуртують нарід і розбужують в нім ідею співпраці і організації..., а в сій праці львину часть мають священники” [14, с.230]. Таким чином, ієрархія церкви і керівники української кооперації були одностайними у поглядах на доцільність активної участі священників у кооперативному русі.

Важко переоцінити ту роль, яку відіграло греко-католицьке духовенство у розвитку української кооперації в Галичині. Представники кліру були серед першозасновників української кооперації. Серед них – львівський священник Є.Дуткевич – співзасновник першого українського кооперативу “Народна Торгівля”; священник із Стрийщини О.Нижанківський, з ім'ям якого пов'язано виникнення перших молочарських кооперативів; Д.Танячкєвич – засновник ощадно-позичкових кас. На зламі XIX–XX ст. також відомими кооператорами в Галичині були священники С.Качала, Й.Кобринський, Є.Дуткевич, Л.Джулинський та багато інших [13, с.79,151].

Їх приклад гідно наслідувало греко-католицьке духовенство 20-30-х років XX ст. Своєю щоденною працею в кооперативних організаціях священники доводили відданість загальнонародній справі: брали активну участь у заснуванні кооперативних організацій у своїх парохіях, стежили за їх діяльністю, пропагували ідеї кооперації серед громадськості. Так, парох з села Делієва Калуського повіту А.Гарасевич у 1924 р. заснував у своєму селі молочарню, яка згодом стала центром економічного життя навколишніх сіл. Молочарня була однією з найбільших у системі “Маслосоюзу”: мала 37 пунктів збору молока і щоденно виготовляла 500 кг масла, експортувала його до Англії. З ініціативи о.Гарасевича при молочарні було створено позичкову касу, внески до якої селяни сплачували молоком, а позики для піднесення свого господарства отримували грішми [9, с.565]. Священник К.Кульчицький з м. Тисмениці заснував кредитну касу і торговельний кооператив, побудував великий будинок для “Народного дому”. Разом з парохом с.Угринова о.Баришем заснував у Станіславі торговельний кооператив “Достава” [9, с.661]. Парох села Скомоорохи Бучацького повіту І.Галібей збудував “Народний дім”, у якому були розташовані читальня “Просвіти”, Районова молочарня, кооператив “Селянська спілка”; заснував у своєму селі кредитну касу, яка успішно функціонувала і дала змогу селянам викупити в поміщика-поляка 80 моргів орної

землі і 40 моргів лісу; організовував кооперативні й сільськогосподарські курси; був головою майже кожної громадської організації у своєму селі [11, с.642].

“Самозрозумілим для членів кооперативи, – згадував директор Окружного союзу кооперативів (ОСК) у Стрию І.Кузів, – було мати свого панотця головою Надзірної Ради кооперативи” [11, с.342]. І справді, священники, маючи високий авторитет на селі, часто обиралися до складу керівних органів кооперативних установ. Наприклад, І.Петрушевич, Й.Матковський, В.Качмарський, З.Пеленський входили до спостережної ради ОСК у Стрию [10; 332]; Д.Нестайко був головою спостережної ради повітового союзу кооперативів (ПСК) у Бучачі, а також директором місцевого Українбанку [10, с.403]; В.Павлусевич – головою ОСК у Калуші [9, с.481].

У 1925 р. у кооперативних установах Галичини працювали 626 священників (23,5 % духовенства), з них 502 були у складі спостережних рад, 124 – членами управ кооперативів [26, с.237]. Проте журнал “Нива” закликав клір ще активніше працювати на кооперативному полі: “Було би ще з більшим хісном для національної справи і для піднесення авторитету самого духовенства, якщо б воно (духовенство. – Л.Д.) ще сильніше працювало в кооперативних установах” [26, с.237].

Таким чином, греко-католицьке духовенство Галичини не обмежувало свою діяльність релігійними справами, а прагнуло впливати на громадське життя, що, з одного боку, сприяло піднесенню авторитету церкви, а з іншого, – зміцнювало її вплив на релігійну і національну свідомість українства.

Попри намагання триматися осторонь від суто політичних питань, церква, як слушно зауважує дослідник історії УГКЦ В.Перевезій, була активним чинником політичного життя. Вона не тільки займала чітку позицію щодо тих чи інших політичних сил, а й виступала засновником власних об'єднань, які мали багато ознак політичних партій [32, с.24].

У першій половині 20-х років греко-католицьке духовенство брало участь у політичному житті опосередковано. В цей час роль Християнсько-суспільної партії ослабла, частина її діячів зосередилась на релігійно-церковних проблемах, інша – влилася до УНДО [32, с.28].

4 серпня 1925 р. з ініціативи С.Томашівського, О.Назарука, Т.Галушинського, В.Скрутеня виникла Українська Християнська Організація (УХО), яка за час свого існування (до серпня 1930 р.) на ґрунті так званої “реальної політики” виступала за автономію українських земель і співпрацювала з УНДО [24, с.98; 36, с.5-6]. Згідно з програмою, УХО ставила собі за мету “об'єднати всіх українців, що є християнами-католиками... і тим самим утворити певну зорганізовану силу, завданням якої було б робити

свідомим український народ, ... йти рука-в-руку з тими українськими інституціями, які також працюють на культурно-освітній і економічній ниві”, прагнула “допомагати їм у їх праці для добра українського народу...” [5, с.35]. Важливою складовою частиною програмних засад УХО була вимога від своїх членів брати активну участь у роботі різноманітних (в т. ч. й кооперативних. – Л.Д.) економічних товариств [27, с.2].

Суспільні настрої духовенства у 20-х роках йшли в руслі націонал-демократії, що обумовлювалося близькістю ідеології УГКЦ з політичною платформою УНДО. І духовенство, і націонал-демократи вважали себе захисниками інтересів українського громадянства, ставили перед собою завдання стати консолідуючим чинником національного життя. В проєкті програми УНДО під заголовком “Відношення до церкви” вказувалося, що “Головною підвалиною духовного розвитку нації УНДО вважає християнську етику і мораль. Щоби церква мала змогу виконувати серед українського народу свою місію... УНДО боронитиме незалежність церкви від ворожих нації чинників. Зокрема, під Польщею УНДО обстоюватиме незалежність церковних організацій українського народу...” [1, с. 3].

Визнаючи зростаючий вплив духовенства на релігійну і національну свідомість українства, націонал-демократи заохочували священників до активної співпраці. 5 січня 1927 р. повітовий з’їзд УНДО в Косові звернувся до священників того ж повіту із закликом, щоби “духовенство те вступило в УНДО; об’єднувало членів для УНДО; в’яснювало своїм парафіянам програму УНДО; розширювало партійну працю; об’єднувало керівництво в читальнях і кооперативах” [6, с.14].

Клір позитивно реагував на такого роду пропозиції. Архівні документи свідчать, що духовенство на своїх деканатських зборах часто доходило думки про необхідність впливати на селян в дусі гасел націонал-демократії. Подібне рішення було прийнято представниками духовенства на зборах у Радехові. Предметом наради стали заходи, спрямовані на активізацію діяльності товариства “Просвіта”, кооперативних товариств, боротьби за українську школу [18, с.317].

Загострення польсько-українських стосунків у кінці 20-х – на початку 30-х рр. витворили нову розстановку сил в українському політичному таборі. Щоб домогтися більшого впливу на суспільно-політичне життя українців у Польщі, ієрархи церкви вирішили заснувати власні політичні організації в середовищі греко-католицького духовенства і в такий спосіб, як вважає львівський історик М.Швагуляк, посилити його політичну роль.

24 вересня 1930 р. за участю Г.Хомишина засновано Українську католицьку народну партію (з 1932 р. – Українська народна обнова), яка обстоювала ідею автономії всіх українських земель в межах Польщі [22, с.98]. Програмні засади УКНП (УНО) ґрунтувалися на ідеях, сформульо-

ваних Г.Хомишином у “Пастирському листі про політичне становище українського народу в Польській державі” (1931 р.), в якому єпископ закликав до польсько-українського порозуміння, основою якого мало стати взаємне визнання, лояльне ставлення українців до Польщі взамін за створення нею сприятливих умов для розвитку національного, господарського та культурного життя [24, с.99].

Приблизно в той же час митрополит А.Шептицький зініціював утворення 1 січня 1931 р. Українського Католицького Союзу (УКС), який ставив собі за мету консолідацію всіх верств українського суспільства на національно-християнських (не тільки греко-католицьких) засадах для побудови власної державності. Ідею автономії українських земель у Польщі УКС не підтримував (за винятком “нормалізаційних” 1935-1936 рр.) і акцентував увагу на ідеї самостійності України [24, с.100]. Відстоюючи у ставленні до Польщі політику поміркованої опозиції, УКС заявив, що буде захищати інтереси народу, утверджувати соціальну справедливість для робітників і селян [16].

Незважаючи на спільну антикомуністичну спрямованість та намагання зміцнити роль греко-католицької церкви у краї, УНО та УКС різнилися відмінними політичними платформами, релігійно-обрядовою специфікою, структурною побудовою та впливом на маси. Відрізнялися позиції обох організацій і стосовно української кооперації.

У своїй діяльності УНО спиралася на політичну платформу її духовного наставника і опікуна – станіславського єпископа Г.Хомишина. Навесні 1928 р. на конференції деканів Станіславської єпархії Г.Хомишин закликав духовенство “до основи парафіяльних читалень, бібліотек, кооператив та склепів” під патронатом церкви, мотивуючи таку необхідність “стремлінням до національного добра” [7, с.2]. Проте у зверненні до духовенства підвладної єпархії 8 грудня 1928 року він висловив стурбованість з того приводу, що “в деяких кооперативах, читальнях та інших світських установах загніздився дух сельробівський та радикальний, що там члени суть здекларовані вороги церкви і релігії...”. Єпископ наказав “всім душпастирям в парохіях з кооператив, читалень та інших установ і організацій ... коли не можна ворожого напружати змінити ... підканонічним послухом забрати всякі капітали ними там вложені, ... переслати до місяця від дня одержання сеї відозви точні письменні відповіді на ... питання: які суть установи в парохії (читальні, кооперативи, товариства церковні і світські), який в них вплив і чи душпастир бере в них участь...” [7, с.2]. Така позиція Г.Хомишина, очевидно, була обумовлена прагненням послабити позиції тих політичних сил, які він вважав ворожими церкві. Проте своїм наказом він позбавляв частину українських кооперативних організацій підтримки з боку духовенства, що, безумовно, негативно позначилося на їх діяльності.

У зверненні “Про діяльність священника в світських товариствах і установах”, опублікованому в газеті “Нова зоря” 4 листопада 1937 р., Г.Хомишин ще раз підтвердив своє негативне ставлення до громадських організацій і категорично заборонив “всім священникам та душпастирям ... належати до світських товариств і установ..., котрі мають на цілі попірати справи Церкви...” Проте на цей раз заборона не стосувалася “установ фінансових, економічних, торговельних та промислових”. Священникам дозволялося надавати їм допомогу “радою, інформаціями”, але заборонялося “сповняти в них безпосередньо який-небудь уряд чи функцію”, тобто займати керівні посади [7, с.4]. Таким чином, Г.Хомишин в кінцевому результаті визнав доцільність існування українських кооперативних організацій і необхідність співпраці духовенства з ними. Але, маючи на меті перебудувати все суспільне життя на засадах католицизму, він суттєво обмежив можливості греко-католицького духовенства Станіславської єпархії брати активну участь в українському кооперативному русі. Пріоритетним напрямком діяльності церкви, на переконання Г.Хомишина, мала стати робота над творенням нових, підпорядкованих лише ієрархії економічних установ, незалежних від ліворадикальних впливів.

Український Католицький Союз поставив перед собою завдання “боронити католицьку віру і мораль, дбати за приноровлювання принципів християнської етики у всіх ділянках національного життя і підтримувати культурний та господарський розвиток українського народу...” [29, с.2]. Відповідно до цих завдань, УКС виступав за співпрацю священників з українськими культурно-освітніми й економічними установами, в т.ч. й кооперативними.

“Вплив католицького руху на громадянське життя та додатня співпраця з читальнею, кооперативою, з кружком “Сільського господаря” і “Рідною школою”, – писав у 1936 р. пресовий орган УКС тижневик “Мета”, – викорінюють на низах байдужість до цих установ, впроваджують ідейну обов’язковість та строгу відповідальність за їх розвій” [30, с.3].

На співпрацю з українськими громадськими товариствами духовенство націлювали загальні збори УКС, що відбулися 26 грудня 1935 р. В ході дискусії учасники зборів прийшли до висновку, що “УКС повинен ідейно об’єднати всі наші національні установи, а головню “Просвіту”, “Рідну школу” і кооперацію” [17, с.15].

План праці УКС щодо кооперації був опублікований на сторінках партійного тижневика “Мета” у квітні 1934 р. і містив конкретні пропозиції, а саме: УКС у парохіях мав “основувати і провадити культурні і економічні товариства; існуючі обсаджувати практикуючими католиками; переводити анкети-наради над економічними потребами села; помагати парохів у кожній його праці для добра громади; інформувати

його про все, що загрожує загальному добру; збирати фонди і вести доходи підприємства в користь Церкви і бідних; пособляти рідному промислові і торгівлі села; в кожній парохії побудувати церковний дім, що став би осередком вищезгаданої освітньої, харитативної і культурно-економічної праці” [23, с.5].

Намагаючись втілити цей план в життя, діячі УКС закликали духовенство активно працювати у сфері кооперації. “Загальна нужда народу змушує весь загаль українського духовенства до цієї праці, – писав у 1934 р. часопис “Мета”. – Неоспоримим фактом є, що всі низові клітини громадянського життя ... через молочарню, кооперативу і читальню, аж до пропагування полуниць, садівництва... – все це завдячує... своє існування .. українському духовникові та гуртові сільських ідейників, які наш душпастир народів виховав...” [30, с.2].

Своїм особистим прикладом А.Шептицький, який вважався патроном союзу, доводив, що душпастир не може стояти осторонь національних справ. Аналіз архівних документів свідчить, що митрополит активно співпрацював з центральними кооперативними установами: “Центробанком”, “Центросоюзом”, “Маслосоюзом” [2, с.24-26,40-44,53], був членом товариства “Сільський господар” [3, с.10]. Владика опікувався діяльністю низових сільських кооперативів, фінансував ті з них, які зверталися до нього за допомогою. Так, у травні 1931 р. А.Шептицький надав позику в сумі 10 тис.зл. на розгортання господарської діяльності ткацько-килимарського кооперативу “Гуцульщина” з Косова; у 1932 р. виділив кошти на купівлю приміщення для ремісничого кооперативу “Зоря” у Жовкві і будівництво будинку господарсько-споживчого кооперативу “Згода” в Протесах; надав кредит “Маслосоюзу” на купівлю приміщення для молочарської крамниці по вул. Городецькій у Львові; видав розпорядження про те, щоби з митрополичих маєтків в Уневі продали ліс для добудови будинку торговельно-молочарської спілки “Будучність” в селі Лагодіві біля Перемишля [4, с.14,20-21,53,54,58]. Це далеко не повний перелік добродійних вчинків митрополита Андрія.

Глава Греко-католицької церкви охоче демонстрував своє ставлення до української кооперації, приймаючи запрошення на різного роду кооперативні торжества. Так, у 1931 р. А.Шептицький був присутнім на концерті, організованому кооперативом “Зоря” у Жовкві на честь 30-ліття єпископства [4, с.14]. 3 червня 1934 р. на кооперативному святі у Львові митрополит освятив прапор Ревізійного союзу українських кооперативів і благословив кооператорів “на подальшу успішну й невтомну працю”. Владика вітала десятитисячна львівська громада. У зверненні до митрополита К.Левицький сказав: “...Коли ми клали перші підвалини нашої кооперації – тоді Ви, Ексцеленціє, благословили наші почини, сподіючися

по них великого жнива. Ваші сподівання здійснилися і наша ідейна праця видала вже овочі. Це тисячі кооперативних гнізд, сотки тисяч членів, мільйони кооперативного майна. Дякую Вам, Ексселенціє, за благословення і за побажання для кооперації. Як перший голова РСУК висловлюю побажання, щоби це нинішнє благословення було таке щасливе, як і те в початках. Ми ж усі мусимо собі усвідомити, що тільки працею, солідарністю і дисциплінованістю поборемо лихоліття” [35, с.1].

Таким чином, у 20-30-х роках ХХ ст. у середовищі провідних діячів Греко-католицької церкви у ставленні до українських кооперативних організацій виробилися дві протилежні позиції. Перша з них, репрезентована станіславським єпископом Г.Хомишиним, полягала в тому, що духовенство могло співпрацювати тільки з тими кооперативними організаціями, які діяли в душі католицької ідеології. Представники позиції, яку поділяв А.Шептицький, виступали за активну участь священників в українському кооперативному русі з метою побороювання ворожих церкви течій.

Незважаючи на певні ідейні розбіжності, УНО й УКС відстоювали право українського народу розвивати свою власну господарську організацію, захищали українські кооперативні організації від утисків з боку польських урядових чинників. Так, 23 жовтня 1934 р. представники УНО взяли участь у нараді провідних політичних сил Галичини, скликаній з приводу прийняття кооперативного закону 1934 р., на якій було ухвалено висунути протест проти тих вимог закону, які “обмежують свободу українського кооперативного руху і не дають можливості українському населенню розвинути власними силами своє господарське життя” [15, с.339].

У березні 1936 р. орган УКС тижневик “Мета” опублікував редакційну статтю “На сторожі наших досягнень”, в якій УКС попереджав кооператорів про приховану загрозу для української молочарської кооперації з приводу прийняття молочарського закону 1936 р. “Наше кооперативне молочарство, започатковане нашим духовенством тому 30 літ ... і ведене при його близькій співпраці, – писала “Мета”, – пробує тепер дехто ослабити”. Часопис закликав кооператорів мобілізувати всі сили і гідно протистояти наступу польських властей, запевнюючи, що в протистоянні з польськими властями УКС і духовенство будуть відстоювати інтереси українства і надалі продовжать працю в національних кооперативних установах. “Наше духовенство, доцінюючи вповні питому вагу нашої молочарської кооперації в нашому національному житті, причиниться до її скріплення і до дальшої розбудови, згідно з найбільше життєвими інтересами нашого селянства, основи української нації...” [28, с.3].

Активна діяльність духовенства в українському кооперативному русі давала змогу зміцнювати позиції Греко-католицької церкви в суспільному

житті. Проте посилення впливу на українські кооперативні організації для УНО й УКС не було самоціллю, більшу увагу вони акцентували на національно-просвітницькій та релігійній діяльності. Разом з тим, спроби лівого крила українського політичного спектра посилити свої позиції в кооперації католицької партії розцінювали як приниження авторитету УГКЦ. “Многі наші кооперативи стали осередком радикальної або сельробівської агітації і звернули своє вістря головно проти Церкви й духовенства”, – із занепокоєнням писав ще у квітні 1928 р. орган УНО часопис “Нова зоря” [39, с.1]. Тому політичні об’єднання духовенства намагалися захистити кооперацію від “небажаних” впливів. Зокрема, у березні 1938 р. УНО організувало антикомуністичну акцію в Рогатинському повіті, що проходила “не тільки в церквах у формі казань, але і в розмовах, посидіннях з членами українських організацій “Просвіта”, “Скала”, “Луг”, кооперативи”. В ході акції священники вказували “на небезпеку, яку приносить з собою для українського народу комунізм, який осилюється опанувати собі ці організації” [8, с.26].

Таким чином, політичні об’єднання греко-католицького духовенства Галичини визнавали важливість кооперації в житті українського народу і намагалися не допустити посилення впливу на кооперативний рух ворожих церкви течій. Працюючи в кооперативному русі, греко-католицьке духовенство надавало йому духовної глибини, широти замислу та творчого ставлення до буденних господарських справ, забезпечувало моральну підтримку.

Дана стаття далеко не повністю висвітлює досліджувану проблему, це тільки перша спроба її комплексного дослідження у вітчизняній науці. Перед дослідниками є великі можливості для подальшої праці. Перш за все необхідно якомога точніше й повніше висвітлити внесок невідомих широкому загалу історичних постатей – служителів церкви, які сприяли розбудові національної кооперації.

1. Центральний державний історичний архів України у м.Львові, ф.358, оп.1, спр.110.
2. Там само, спр.112.
3. Там само, спр.125.
4. Там само, спр.126.
5. Державний архів Івано-Франківської області, ф.2, оп.1, спр.373.
6. Там само, спр.488.
7. Там само, спр.700.
8. Там само, спр.1523.
9. Альманах Станіславівської землі: У 2-х т. – Т.ІІ. – Нью-Йорк-Париж-Сідней-Торонто, 1985. – 899 с.
10. Бучаччина. Історично-мемуарний збірник. – Нью-Йорк-Лондон-Париж-Сідней-Торонто, 1972. – 943 с.

11. Стрийщина. Історично-мемуарний збірник. – Т.І. – Нью-Йорк–Торонто–Париж–Сідней, 1990. – 634 с.
12. Васьків А. Греко-католицька церква в духовному житті українців Східної Галичини (1919-1939 рр.) / Автореф... дис. канд. іст. наук. – К., 1997. – 25 с.
13. Витанович І. Історія українського кооперативного руху. – Нью-Йорк, 1964. – 624 с.
14. Гарасовський С. Кооперація духовенства і Ревізійний Союз // Нива. – 1925. – Ч.7-8. – С.230-233.
15. Голос українського політичного проводу // Кооперативна республіка. – 1934. – Ч.11. – С.339.
16. Діло. – 1930. – 26 жовт.
17. Загальні Збори Українського Католицького Союзу // Мета. – 1936. – Ч.1. – С.14-15.
18. Кугутяк М. Історія української націонал-демократії (1918-1929). – Т.І. – Київ – Івано-Франківськ: Плай, 2002. – 536 с.
19. Марчук В. Етнос, нація і релігія: теоретико-методологічний аналіз // Християнство в Україні на межі третього тисячоліття. – Івано-Франківськ: Плай, 2002. – С.56-64.
20. Марчук В. Греко-католицька церква в етнонаціональному розвитку України // Четвертий Міжнародний конгрес українців. Доповіді та повідомлення. Історія. – Частина 2. – Одеса – Київ – Львів, 1999. – С.569-573.
21. Марчук В. Історія Греко-католицької церкви. Концепція дослідження // Українська історична наука на порозі XXI століття. Міжнародний Науковий Конгрес. – Чернівці: Рута, 2001. – С.62-65.
22. Марчук В. Українська Греко-католицька церква. Історичний нарис. – Івано-Франківськ: Плай, 2001. – 162 с.
23. Мета. – 1934. – Ч.16. – С.5.
24. Москалюк М. Державотворча концепція українських християнських суспільників у міжвоєнній Галичині (1920-1939 рр.): історико-політологічний аналіз // Галичина. – 2000. – № 4. – С.97-101.
25. Москалюк М. Український християнсько-суспільний рух Галичини в 20-х рр. XX ст. – К.: Стилос, 1998. – 56 с.
26. Мосюра М. Праця нашого духовенства в кооперації // Нива. – 1929. – Ч.6. – С. 237-238.
27. Найближчі завдання організаторів // Наші вісти. – 1925. – Ч.2. – С.2.
28. На сторожі наших досягнень // Мета. – 1936. – Ч.11. – С.3.
29. Наші завдання у новім році // Нива. – 1931. – Ч.1. – С.1-3.
30. Осташевський Й. До питань громадської діяльності українського духовенства // Мета. – 1934. – Ч.7.– С.2.
31. Осташевський Й. Український Католицький Союз і нація // Мета. – 1936. – Ч.45. – С.3.
32. Перевезій В. Греко-католицька церква в умовах українсько-польської конфронтації 20-30-х рр. XX ст. – К., 1998. – 46 с.
33. Пилипів І. Екуменічна діяльність митрополита Андрея Шептицького у міжвоєнний період // Галичина. – 2001. – № 5-6. – С.308-315.
34. Пилипів І. Культурно-просвітницький рух у Західній Україні у 20-30-і роки XX століття та місце в ньому УГКЦ (на матеріалах Станіславської єпархії УГКЦ) // Християнство в Україні на межі третього тисячоліття. – Івано-Франківськ: Плай, 2002.
35. Українська кооперація під крилами Церкви. Найвищий достойник греко-католицької Церкви посвятив прапор української кооперації // Мета. – 1934. – Ч.22. – С.1.
36. УХО та її завдання // Наші вісти. – 1925. – Ч.1. – С.5-6.

Дрогомирецька Л.Р. Греко-католицьке духовенство Галичини в українському кооперативному русі (1920-1939 рр.)

37. Чернега М. Кооперація і духовенство // Нива. – 1926. – Ч.7-8. – С.265-269.
38. Швагуляк М. Суспільно-політична ситуація у Західній Україні на початку 30-х років XX ст. // Записки Наукового товариства імені Т.Шевченка. – Том ССXXII. Праці історико-філософської секції. – Львів, 1991. – С.111-145.
39. Що тепер грозить нашій Церкві // Нова зоря. – 1928. – Ч.30. – С.1.

Drohomyretska L.

HALYCHYNA GREEK-CATHOLIC PRIESTHOOD IN UKRAINIAN CO-OPERATION MOVEMENT (1920-1939)

The article by L. Drohomyretska deals with the problem of Halychyna Greek Catholic activities in the sphere of co-operation.

The author highlights the activities of priests as organizer and inspirers of co-operation institutions and explores the influence of Greek-Catholic priesthood political organizations on the development of Ukrainian co-operation movement in Galychyna.